

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Яцишина Олена Володимирівна

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
КОНСУЛЬТУВАННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Соціальна робота»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

*доктор педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Клименко Ю.А.*

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ВИД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	7
1.1. Сутність соціально-педагогічного консультування та його складові	7
1.2. Категорії проблем, які охоплює соціально-педагогічне консультування.....	18
1.3. Складові професіоналізму фахівця, який здійснює соціально-педагогічне консультування.....	27
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ	32
2.1. Основні методи соціально-педагогічного консультування.....	32
2.2. Соціально-педагогічні та психологічні проблеми батьків дітей з особливими потребами.....	42
2.3. Програма соціально-педагогічного консультативного супроводу дітей з особливими потребами.....	64
ВИСНОВКИ.....	74
ЛІТЕРАТУРА.....	83
ДОДАТКИ.....	91

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку українського суспільства обумовив низку проблем у соціальних відносинах, зміну стереотипів життєдіяльності, невизначеність перспектив, зниження загальнокультурного рівня підростаючого покоління, дефіцит сприятливого соціального середовища для виховання дітей та молоді. Вирішення зазначених проблем потребують системного втручання в ці процеси соціальних педагогів, професійна діяльність яких реалізується у сфері допомоги людям.

Соціально-педагогічна діяльність орієнтована на створення сприятливих умов соціалізації, сприяння всебічному розвитку особистості та задоволення її соціокультурних потреб, а також на допомогу особистості у вирішенні життєвих проблем та відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності. Одним із провідних видів професійної діяльності соціального педагога є консультування. В консультуванні ми стикаємося насамперед з людьми, що зазнають труднощі в повсякденному житті.

Спектр проблем справді широкий: труднощі на роботі (незадоволеність роботою, конфлікти з колегами і керівниками, можливість звільнення), невлаштованість особистого життя і негаразди в сім'ї, погана успішність у школі, брак впевненості в собі і самоповаги, болісні коливання в прийнятті рішень, труднощі в зав'язуванні і підтримці міжособистісних відносин і т. п.

При наданні консультацій соціальні педагоги керуються такими законодавчими актами: Закон України "Про соціальні послуги" – цей Закон визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги та Наказ Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу, який визначає порядок застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу на особу. Специфіку соціально-педагогічного консультування розглядали такі вчені як: Л. М. Шипіцина (розглядала деякі аспекти консультування розумово відсталих дітей), Т. І. Андрєєва (висвітлювала основні аспекти консультування соціального-педагога), І. В. Дубровіна (досліджувала особливості ведення бесіди з неповнолітніми), та ін. Використання основних технік під час консультування розглядали: Г. С. Абрамова (висвітлювала основні аспекти консультування практичним психологом), Г. В. Бурменська (досліджувала особливості роботи

психолога з школярами), А. Г. Рузька (розглядала основні прийоми психологічного консультування) та ін.

Хоча проблему використання психологічних технік під час соціально-педагогічного консультування вже досліджували, але не всі аспекти були висвітлені повністю, що зумовило вибір теми: **«Особливості соціально-педагогічного консультування фахівців соціальної сфери»**.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу висвітлити сутність поняття соціально-педагогічне консультування фахівців соціальної сфери та визначити його складові; розробити програму соціально-педагогічного консультування батьків дітей з особливими потребами.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу наукових джерел висвітлити сутність поняття соціально-педагогічне консультування фахівців соціальної сфери та визначити його складові;
2. Визначити основні методи соціально-педагогічного консультування.
3. Окреслити основні соціально-педагогічні та психологічні проблеми батьків дітей з особливими потребами;
4. Розробити та експериментально перевірити програму соціально-педагогічного консультативного супроводу дітей з особливими потребами.

Об'єкт дослідження – соціально-педагогічне консультування фахівців соціальної сфери.

Предмет дослідження – соціально-педагогічний консультативний супровід дітей з особливими потребами.

В процесі дослідження використовувалися наступні **методи дослідження**: теоретичні – аналіз соціально-педагогічних, психологічних, психотерапевтичних джерел з досліджуваної теми; емпіричні – тестування, спостереження, бесіда; соціально-педагогічний експеримент для перевірки ефективності розробленої програми соціально-педагогічного консультування батьків дітей з особливими потребами.

Експериментальна база дослідження. Благовіщенський інклюзивно-ресурсний центр.

Теоретичне значення дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні поняття «соціально-педагогічне консультування фахівців соціальної сфери»; у

розширенні знань про соціально-педагогічні та психологічні проблеми батьків дітей з особливими потребами, а також про методи соціально-педагогічного консультування.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів до соціально-педагогічного консультування в процесі виконання професійних обов'язків фахівця соціальної сфери. Результати роботи можуть бути використані в процесі розробки курсів з соціальної педагогіки, соціальної роботи, та практичної психології для студентів закладів освіти, які готують соціальних педагогів, соціальних працівників та практичних психологів а також у практиці роботи інклюзивно-ресурсних центрів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження висвітлено на конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта», а також в збірнику наукових праць студентів, тези «Соціально-педагогічне консультування як технологія соціально-педагогічної роботи».

Структура дослідження. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків. Список використаних джерел нараховує 64 найменування. Загальний обсяг роботи – 93 сторінки.

ВИСНОВКИ

В ході виконання першого завдання роботи на основі аналізу наукових джерел було висвітлено сутність поняття соціально-педагогічне консультування фахівців соціальної сфери та визначено його складові.

Соціально-педагогічне консультування – це кваліфікована порада, допомога людям, що мають різні проблеми, з метою їхньої соціалізації, поновлення й оптимізації їх соціальних функцій, вироблення соціальних норм спілкування. Отже, соціально-педагогічне консультування включає в себе елементи інших напрямків соціальної консультативної діяльності.

Консультативна допомога здійснюється під час взаємодії консультанта з клієнтом. Така взаємодія відбувається за допомогою процесу спілкування. Основними функціями соціально-педагогічного спілкування є:

Інформаційна функція, яка полягає в інформуванні об'єктів соціально-педагогічної допомоги про шляхи і засоби вирішення тих проблем, з якими вони звертаються до соціальних служб.

- Психотерапевтична функція - це допомога клієнтам різноманітними психотерапевтичними засобами.

- Педагогічна функція, що передбачає здійснення виховного впливу у процесі роботи педагога з дітьми та молоддю.

- Організаційна функція - це прийняття необхідних організаційних рішень і координація зусиль всіх суб'єктів соціально-виховної діяльності, а також об'єктів соціально-педагогічної допомоги

Відповідно до вищеназваних функцій існують і окремі види соціально-педагогічного спілкування: інформаційне, психотерапевтичне, педагогічне, організаційне. Кожне з них має власні закономірності та особливості. Ці види спілкування потребують не просто добре розвиненої загальної комунікабельності, а сучасних наукових знань, переконань та відпрацьованих навичок. Ті негативні звички та манери, які можуть ставати на заваді інформаційного або організаційного спілкування, є абсолютно неприпустимими у психотерапевтичному та педагогічному спілкуванні.

Згідно другого завдання дослідження визначено основні методи соціально-педагогічного консультування.

На основі загальних основ педагогіки та менеджменту соціальної роботи ми виділили такі методи консультування сім'ї: регламентування, нормування, інструктування, приклад, наслідування, заохочення, переконання, критика, інформування, перегляд і аналіз відео та аудіо записів, творчих робіт, ситуацій; написання сценарію вирішення проблеми сім'ї; рольова гра; експертні оцінки.

Регламентування в роботі консультанта - це застосування організаційних положень, необхідних для успіху консультування (час на роботу, на міркування, на зустріч). Це дисциплінує клієнта, організовує його роботу з консультантом.

Нормування - це встановлення нормативів, які є орієнтирами в роботі з сім'єю: цілі, діяльність щодо їх досягнення, угода, правила поведінки на консультаціях.

Інструктування - роз'яснення умов, обставин, перспектив роботи, наслідків проблеми, можливих труднощів, попередження можливих помилок.

Наслідування - це відображення дій і слів клієнта консультантом, так, щоб клієнт побачив себе з боку, проаналізував свої дії і слова, або копіювання клієнтом слів і дій консультанта як навчання діям щодо певної ситуації (як сказати «ні» дитині, чоловікові, як себе тримати, куди дивитись тощо).

Приклад - це показ дій інших людей у подібних обставинах. Показ може бути словесним, за допомогою аудіо та відео апаратури, але він супроводжується описом ситуації, якостей людини, її ресурсів і можливостей тощо.

Заохочення - це схвалення дій і міркувань клієнта з метою їх закріплення. Заохочення створюють ситуацію успіху, що збільшує позитивну мотивацію до роботи з консультантом. Заохочення може бути у вигляді прийомів розуміючого слухання, схвалення, постановки у приклад іншим членам родини, символу нагороди (квітка, зірка, прапорець).

Інформування - це передача інформації клієнту без оцінок її та клієнта, без урахування особливостей клієнта, але з урахуванням особливостей його

проблеми. Інформування передбачає виділення головного, посилення на нормативні документи, авторитетних осіб, свідчення інших людей тощо.

Критика - це метод покарання, який застосовує консультант у роботі з клієнтом. Його особливостями є те, що підкреслюються, виділяються і осуджуються негативні риси, дії, слова клієнта у порівнянні з опорою на позитивне в людині, підказкою шляхів розв'язання проблеми.

Перегляд і аналіз відео та аудіо записів, творчих робіт, ситуацій клієнта здійснюються з метою вивчення його особливостей, умов його життєдіяльності, позитивного в ньому, ставлення його до інших людей. Передбачає перегляд матеріалів, виявлення в них головного, причинно-наслідкових зв'язків разом з клієнтом, який дивиться на себе «збоку» і менш емоційно аналізує проблему, усвідомлює її разом з консультантом.

Написання сценарію розв'язання проблем - дія, яку виконує клієнт за завданням консультанта після усвідомлення проблеми. Сценарій передбачає поділ опису на доцільні дії, слова, які їх супроводжують і відповідають діям, невербальні засоби спілкування, які відповідають діям і словам у зазначених обставинах. Стратегію і тактику дій клієнт визначає з консультантом.

Рольові ігри - модель реальної ситуації в цікавій формі, яка передбачає завдання до її розв'язання, розподіл ролей учасників, план роботи з моделлю. Дії і слова, емоції учасники вигадують свої, керуючись стратегією і тактикою, які запропоновані в умовах гри. Доцільною є зміна ролі члена сім'ї у грі (батько став дитиною, дитина - матір'ю, мати – батьком). Це дозволяє побачити членам сім'ї себе як у дзеркалі, примірити на себе свої вчинки і слова, відчуті недоліки тієї ролі, яку вони грають. Гра повинна закінчуватися аналізом: що відчували, про що нове дізналися, чому навчалися, як краще було б розв'язати проблему, чому щось було вдалим, які якості є необхідними для розв'язання проблеми, чому ще слід вчитися тощо.

- Метод якісних (експертних) оцінок - метод, за яким знавець (знавці) по даному питанню дає якісні та кількісні оцінки варіантів рішень, що пропонуються. Застосовується і тоді, коли є необхідність з кількох запропонованих варіантів обрати оптимальний, враховуючи матеріальні й фінансові можливості, морально-правові та інші конкретні умови; визначити

сформованість певних якостей особистості, цінності колективу тощо. Доцільним під час консультування сім'ї застосовувати такі рекомендації щодо заспокоєння у конфлікті, які надають можливості для розрядки:

3. Згідно третього завдання окреслено основні соціально-педагогічні та психологічні проблеми батьків дітей з особливими потребами.

Психологічні проблеми батьків, які виховують дитину з порушеннями розвитку Найбільш значущою для розуміння психологічного стану батьків і всієї подальшої взаємодії з ними, спрямованої на розвиток і соціальну адаптацію дитини, на наш погляд, була констатація підсвідомого неприйняття батьками реальної дитини з її порушеннями розвитку та пов'язаного з ним невизнання самих порушень і, відповідно, потреби у медичних і психолого-педагогічних корекційних заходах.

Це так званий стан заперечення – своєрідний психологічний захист від тяжких переживань, який може тривати як завгодно довго і змушувати батьків не визнавати висновків і рекомендацій фахівців та шукати щораз нових з надією на спростування встановленого діагнозу. Тим часом потреба у прийнятті порушена і пов'язана з потребою любити дитину не залежно від труднощів, які виникають у неї. Відсутність такої потреби призводить до явного чи прихованого відкинення дитини.

4. Відповідно до четвертого завдання розроблено та експериментально перевірено програму соціально-педагогічного консультативного супроводу дітей з особливими потребами. Нами була розроблена та впроваджена корекційно-розвивальна програма, метою якої є забезпечення психологічного комфорту дітей з особливими потребам дошкільного віку в умовах інклюзивної групи у закладі дошкільної освіти, сприяння вдалій соціалізації особливих дітей, зниження рівня тривожності у них та формування адекватної самооцінки, впевненості у собі, усунення перешкод для комунікації, зняття напруження. Основними завданнями корекційно-розвивальної програми були:

1. Розвиток у особливих дітей вміння взаємодіяти з іншими дітьми;
2. Формування позитивних міжособистісних взаємин між дітьми у інклюзивній групі, на основі яких кожна особлива дитина зможе успішно соціалізуватися;
3. Сприяння підвищенню заниженої самооцінки та формування впевненості в собі;

4. Усунення почуття тривожності у дітей з вадами психофізичного розвитку під час перебування в інклюзивній групі;

5. Зняття м'язового та емоційного напруження.

Програма складається з п'яти тренінгових занять тривалістю 25 хвилин, кожне з яких включає в себе від чотирьох до п'яти ігор та має чітко організовану структуру проведення. Заняття проводилися з дітьми віком 4-7 років. Кількість дітей становила 47 осіб з них: 27 хлопчиків та 20 дівчат, 9 дітей з особливими освітніми потребами та 38 дітей з нормальним рівнем психофізичного розвитку. Серед дітей з особливими освітніми потребами були 2 дитини з синдромом Дауна, 3 дитини з затримкою психічного розвитку та 4 дитини з аутизмом.

Після закінчення корекційно-розвивальної програми нами було проведене повторне дослідження, яке було спрямоване на відстежування результатів корекційної роботи. Повторне дослідження відбувалося за допомогою тих самих діагностичних методик, що і перед початком практичних занять з дітьми, а саме: проєктивна методика «Кактус» (М. Панфілова), методика для виявлення рівня самооцінки «Сходишки» (В.Г. Щур), методика для визначення особливостей емоційного стану дитини «Паровозик» (С.В.Велієва), методика «Капітан корабля» (А.А. Романов) для визначення статусного положення дитини в колективі.

За допомогою порівняння попередніх та повторних результатів емпіричного дослідження, ми можемо провести аналіз ефективності корекційно-розвивальної програми та зафіксувати наявність або відсутність динаміки показників, які обстежувалися нами.

Порівняння даних, отриманих на початку та в кінці дослідження за допомогою методики «Паровозик» (С.В.Велієва) дозволяє нам побачити позитивні зміни у рівні емоційного стану дітей з інклюзивних груп, а саме: серед «здорових» дітей без відхилень у психофізичном у розвитку (ЕГ-1) було зафіксовано збільшення кількості дітей, які мають позитивний психічний стан на 8 дітей. Тепер позитивний психічний стан (ППС) мають 27 дітей (71%), негативний психічний стан низького ступеню (НПСнс) спостерігається 6 дітей (16%) та негативний психічний стан середнього ступеню (НПСсс) у 5 дітей (13%). Негативний психічний стан високого ступеню (НПСвс) не було виявлено.

Можна засвідчити позитивний вплив корекційно-розвивальної роботи: збільшення кількості дітей з позитивним психічним станом, зникнення негативного психічного стану високого ступеня серед дітей, підвищення рівня загального психологічного клімату у групі.